

ned på 0.5 procent. Først på dette tidspunkt var partier- nes styrke i vælgerbefolkningen i realiteten kendt og det skulle vare endnu en time før det samme kunne siges om folketingets sammensætning, eftersom Fælles Kurs i prognoserne mellem kl. 22.02 og 22.24 igen var gledet ned under spørregrænsen.

5. De sidste forskydninger.

Der er således noget af et misforhold mellem dem de forskellige typer af prognoser kan sige og det som mange gerne vil have dem til at sige. Hertil kommer at prognoser ikke altid bedømmes efter hvor godt de generelt set rammer, men efter om de rammer rigtigt på et enkelt, kritisk punkt. Opinionsmålingerne blev i dagene efter valget udsat for megen kritik fordi de ikke havde forudset regeringens nederlag. Bureauernes sidst publicerede målinger tydede på at regeringen omtrent havde fastholdt sin popularitet. Tre af bureauerne gav regeringspartierne 42 procent tilsammen og kun Vilstrup afveg herfra ved at give regeringen 39 procent.

Fejlen bliver endnu mere systematisk når man ser på de enkelte partier. Alle fire bureauer overvurderede de konservative. Alle fire overvurderede Venstre. Alle fire undervurderede Fremskridtspartiet. Tre af dem undervurderede Socialdemokratiet og kun ét af dem havde noteret Fælles Kurs med de 2 procent som giver adgang til folketinget.

Selv om bureauerne altså kun fejlede med 4-5 procent sammenlagt for alle partierne var det beklageligvis på et politisk meget vigtigt punkt de fejlede, nemlig med hensyn til regeringens tilbagegang på 4.3 procent. Den enkleste forklaring herpå er at bureauerne stort set havde vurderet situationen korrekt i weekenden før valget, men at nye forskydninger kom til i sidste øjeblik. Den alternative forklaring er at alle bureauerne ved et sært tilfælde havde fået den samme type fejl bygget ind i deres sidste stikprøve. Det er usandsynligt men kan ikke helt udelukkes, for endnu er skævhederne ved telefoninterviewing ikke fuldt opklaret.

Hvis den enkle forklaring samtidig er den rigtige må vi lede efter en politisk faktor der i sidste øjeblik har talt til fordel for netop Fremskridtspartiet og Fælles Kurs og til skade for netop de to store regeringspartier. Den eneste faktor der synes at svare til denne beskrivelse er flytninge- og indvandrerspørgsmålet. Men hvis det har været dette der har flyttet de sidste mandater må man også tage i betragtning at noget sådant næppe kunne lade sig gøre hvis der ikke også havde været tilløb til en mere generel protestholdning i vælgerbefolkningen.

Der var lighedspunkter mellem denne valgkamp og valgkampen i december 1973, der resulterede i Fremskridtspartiets første store succes. Den nuværende fir-

kløverregeringen blev lige som den borgerlige trekan- tregering i 1968-71 anklaget for ikke at have formået at føre en "fast borgerlig politik" - hvormed de fleste nok navnlig tænker på en reduktion af den offentlige sektor og en tilsvarende reduktion af skattetrykket. Den havde på mange punkter ført en politik der lignede den tilvan- te socialdemokratiske politik. Den havde flere gange, navnlig i efteråret 1986 med den såkaldte "kartoffel- kur", gennemført stramninger af forbruget. De negati- ve virkninger heraf på regeringens popularitet var må- ske nok blevet kompenseret af den positive virkning af lønftalerne i foråret 1987 der medførte betydelige lønstigninger. Men den begejstring der havde båret re- geringen frem i perioden 1982-84 var der ikke længere. Politik var igen blevet til det virvar af krydsende hensyn og økonomiske kalkuler som er umuligt for menigmand at gennemskue. Det indtryk kan i de sidste dage af valg- kampen have dannet sig i hvert fald blandt nogle af re- geringens hidtidige vælgere - tilstrækkelig mange til at ændre balancen i det følsomme danske parlamentariske system.

Ole Borre

Politiska regioner. Kontinuitet och förändring i olika valsystem 1878-1920

1. Begreppet politisk region

Under senare år har arbeten på temat 'politiska regio- ner' blivit allt vanligare. De härrör i stor utsträckning från de skandinaviska länderna, vilka i denna kontext har kommit att framstå som föregångsländer.¹

Regionaliseringsproblematiken brukar hänföras till disciplinen politisk geografi, som emellertid är föremål för vissa gränsdragningskonflikter. En del forskare menar att politisk geografi och den angränsande disciplinen elektoral geografi utgör två från varandra skilda discipliner, medan andra anser att elektoral geografi skall betraktas som själva huvudkärnan inom den politiska geografien.²

Det ökade intresset för elektoral geografi beror till stor del på att statistiska valdata blivit tillgängliga i form av färdiga upparbetade valdataarkiv. Detta har i sin tur möjliggjort mera omfattande analyser av ekologisk-po- litisk karaktär genom att forskarna i allt större utsträck- ning kunnat använda sig av statistiska tekniker för att undersöka sambanden mellan väljarbeteende och olika strukturella variabler.

Vad är då en politisk region? Dess karaktärsmärken kan främst hänföras till politiska/sociologiska, dvs det är inte det geografiska området i sig som intresserar,

utan det som för forskaren är intressant är det politiska beteendet inom den befolkning som lever inom den aktuella regionen. Kravet på inomtterritoriell homogenitet och mellanterritoriell heterogenitet är i detta sammanhang centralt.

Begreppet politisk region har av många diskuterats mycket ingående. En författare sammanfattar de utmärkande dragen sålunda.³

- en specifik social struktur bestämd av de ekonomiska och teknologiska betingelserna
- variationer inom ramen för denna struktur betingas av kulturella, etniska och religiösa förhållanden
- upplevelse av gemenskap och samhörighet inom medborgarkollektivet
- varaktighet av kollektivets medvetenhet om sin identitet
- intressen och värderingar inom kollektivet kan resultera i stabila avvikelser från det nationella politiska mönstret

2. Syfte

En allmän uppfattning brukar vara att det svenska partiväsendet över tid varit mycket stabilt. Detta gäller såväl partiernas styrkemässiga förhållanden som de regionala skillnaderna i partistyrka. En av de mera vanliga förklaringarna till denna utveckling antas vara vad som kallas politisk kultur eller politisk tradition. Har partiet X en gång vuxit sig starkt i ett område förblir det så även i fortsättningen och misslyckas partiet Y från början i ett område tycks detta misslyckande att bli ett legio för framtiden. Dessa antaganden gäller emellertid endast under vårt nuvarande proportionella valsysteem, dvs ett valsysteem som baseras på politiska partier och proportionell mandatfördelning i större och blandade flermansvalkretsar.

Syftet med föreliggande arbete är att undersöka hurvida disparata politiska traditioner, utvecklade under det äldre majoritetsvalsysteem, avsätter påvisbara resultat i valdeltagande och röstfördelning under proportionalismens första årtionde. Sambanden mellan de tidigare politiska traditionerna och det senare väljarbeteendet skulle kunna sammanfattas i vad vi menar med politiska regioner.

Denna studie sträcker sig sålunda över två olika valsystem. Den politiska moderniseringsfasen skjuter även fart under den tidsperiod studien omspannar, dvs en förskjutning från de personvalscentrerade majoritetsvalen i företrädesvis enmansvalkretsar till en proportionell mandatfördelning i flermansvalkretsar av betydligt mera vidsträckt geografisk karaktär.

Några centrala frågeställningar är därför följande: Vilka politiska kulturer och vilka politiska traditioner växte fram under det äldre valsysteem? Kan dessa kul-

turer och traditioner uppfattas som determinanter till det elektoral utfallet i det proportionella valsysteem? Om så är fallet, hur kom sådana samband till uttryck?

3. En teoretisk ansats

När man vill studera förekomsten av och utvecklingen inom politiska institutioner över tid är det av vikt att ta hänsyn till tidsdimensionen i sig. Samuel Beer uppmärksammar i ett arbete sambanden mellan det förflutna och nuet.⁴ Han menar i korthet att en struktur, en institution eller ett system kan sägas ha vuxit ut eller utvecklats ur sin egen tidigare historia. Detta medför att

a study of its past is an important way of understanding and explaining the entity. It means that something can be learned about the entity by the study of its past that cannot be learned in any other way

Utifrån den ansats som formulerats av Beer kommer man osökt in på begrepp som kultur och tradition. Almond & Powell har överfört dessa begrepp till det politiska området.⁵ De menar att kultur och tradition utgör det politiska systemets 'psykologiska' eller 'mentala' dimension. Denna dimension består av

attitudes, beliefs, values and skills which are current in an entire population as well as those special propensities and patterns which may be found within separate parts of that population. Thus, regional groups or ethnic groups or social classes which make up the population of a political system may have special propensities or tendencies

Den politiska kultur och de politiska traditioner som växte fram i Sverige under majoritetsvalens tid betingades i de flesta fall av en social mobilisering, vilket parallellt med den ekonomiska utvecklingen fortgick under hela denna tidsperiod. Efterhand kom även det elektoral verksamhetsområdet att breddas.

Ett väl vetenskapligt dokumenterat skede på tidsaxeln är händelsekedjorna i övergångsstadiet mellan det traditionella och det moderna samhället. I statsvetenskapliga sammanhang brukar detta tidsbestämda skede benämnas 'politisk utveckling'. Man brukar även koppla samman 'politisk utveckling' med moderniseringen i sig. Samuel Huntington menar att social mobilisering och ekonomisk utveckling är två former av just 'politisk utveckling'.⁶

The characteristic of political development or political modernization which is most frequently emphasized, however, is mobilization or participation . . . Modernization means mass mobilization; mass mobilization means increased political participation; and increased par-

ticipation is the key element of political development. participation distinguishes modern politics from traditional politics⁷

Karl Deutsch sammankopplar social mobilisering med elektoral verksamhet. Han menar att där medborgarna har rätt att rösta kommer den sociala mobiliseringen att återspeglas i valstatistiken.⁸ Denna situation åskådliggörs, enligt Deutsch, både av att det finns en tendens till högre röstfrekvens bland dem som redan tilldelats rösträtt och av att valmanskåren i sådana fall utvecklas i en riktning mot att omfatta tidigare åsidosatta grupper i samhället.

Often the increase in participation amongst those who already have the right to vote precedes the enfranchisement of new classes of voters, particularly in countries where the broadening of the franchise is occurring gradually.

Det är uppenbart att social mobilisering och elektoral verksamhet under den politiska moderniseringsfasen och därmed också under majoritetsvalen måste sättas i samband med och studeras jämsides med den ekonomiska utvecklingen. Stein Rokkan pekar i ett av sina arbeten på detta faktum:⁹

In the first phase of mass mobilization the suffrage was greatly extended, but formal inequalities of influence persisted, under arrangements for multiple votes or for differential ratios of votes to representatives.

Den elektoral verksamheten innefattade även framväxten av politiska partier. I situationer där traditionella politiska institutioner, ex feodala och monarkistiska stats- och parlamentsbildningar, fått ge vika för mera moderna politiska institutioner, har de politiska partierna spelat en betydelsefull roll. En förutsättning för att politiska partier skall kunna existera är förekomsten av

ett konkurrerande partisystem. Przeworski menar att det efter partisystemens inträde i det politiska livet utvecklades ett slags "institutionalization of voting patterns".¹⁰

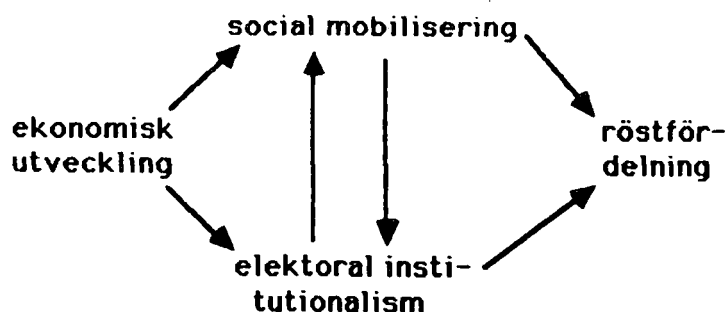
Most competitive party systems grew originally out of loose associations among members of modern parliament. As mechanisms of direct elections gradually developed, a two-party system became institutionalized, typically including Conservative and Liberal parties. This system decayed with the appearance of mass parties, located to the left of the liberals, most frequently social-democratic and labour parties

Przeworski använder termen 'elektoral institutioner' i sitt arbete. Till dessa brukar räknas valsysteem, politiska partier mm och med Przeworski's synsätt även väljarmönstret i sig, dvs vilka valmöjligheter som står till förfogande för väljaren vid själva valförrättningen. Det mest fundamentala med de elektoral institutionerna är att det är här som kampen om väljarna äger rum. Omkring år 1900 stod några parlamentsbaserade kaderpartier som plattformar för de dåtida riksdagsmännens gemensamma intressen. Det personliga mandatet, djupt förankrat i riksdagspartiernas diskussionsklubbar höll på att försvinna och ersättas av en gemensam partibeteckning. Denna gemensamma partibeteckning förekom dock fram till sekelskiftet endast inför riksdagshusets väggar.

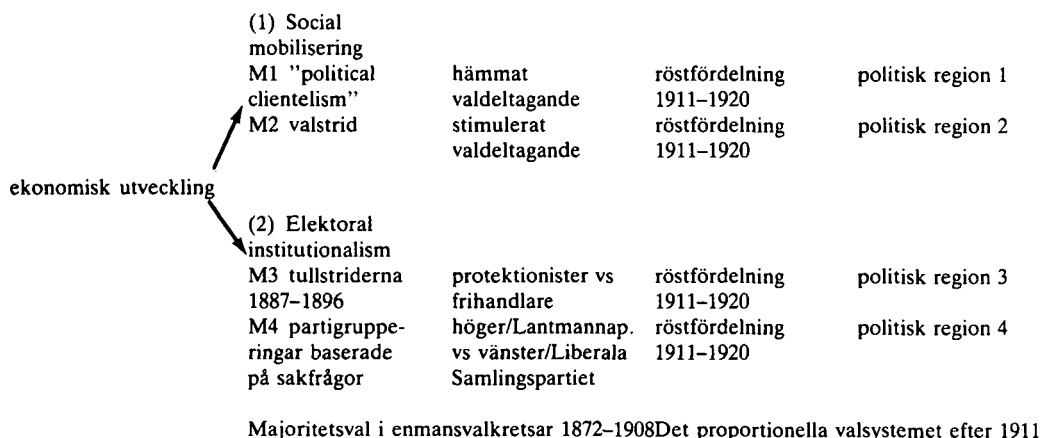
4. En förklaringsmodell

I avsnitt 2 framställdes 'politisk regionalism' som en syntes av traditioner under det äldre valsystemet och röstfördelning och participation under det nuvarande. De teoretiska begrepp som i sin tur formerar tradition är i första hand två: social mobilisering och elektoral institutionalism.

Figur 1. En generell förklaringsmodell

Figur 2. Mikro-modeller för studiet av samband mellan politiska traditioner och röstfördelning i olika valsystem.

Den ekonomiska utvecklingen under den industriella expansionen kom indirekt att aktivera människor i betydligt större omfattning än tidigare. Detta gäller inte minst inom det politiska området. Allt flera kom att passera de censusstreck som utgjorde en tröskel mot rösträtten. Den ekonomiska tillväxten kom även att indirekt att skapa nya institutioner för att kunna kanalisera de krav som ställdes på stat och samhälle av den alltmera mobiliserade befolkningen. Detta kom att resultera i en modernisering av de politiska rutinerna. Denna modernisering ledde i mera konkreta ordalag till en demokratisering av samhället. Kännetecken för denna demokratisering var bl a allmänna val för män och ett proportionellt valsystem. För att koncentrera den folkvilja som skulle komma till uttryck i dessa proportionella val konstituerades partipolitiska riksorganisationer.

Man kan även låta denna generaliserande makro-modell falla sönder i några mindre, men specifika mikro-modeller. Sådana mikro-modeller skulle även kunna uttryckas i hypotetisk form.

Som man ovan kan notera har här social mobilisering översatts med politisk participation och elektoral institutionalism med partipolitisering. Den ekonomiska utvecklingen antas styra de olika processerna inom dessa två områden. Under den pre-demokratiska tidsperioden var det så att möjligheterna till politisk participation i första hand föll tillbaka på medborgarnas ekonomiska villkor. En ökad inkomstnivå medförde högre politisk status.

Beträffande den sociala mobiliseringen görs här två antaganden, vilka även kan ses som varandras motsatser:

1. 'political clientelism' (patron-client förhållande) leder till ett dämpat valdeltagande, vilket i sin tur påverkar participation och röstfördelning i det senare skedet
2. en valstrid bidrar till ett livligt valdeltagande, vilket i det senare skedet påverkar valresultatet

Den ökade mobiliseringen och det ökade spektrumet av politiska stridsfrågor utmynnade i att det kom att bildas vad som i dag betecknas som politiska partier. Utvecklingen inom detta partipolitiska område kan lika ledes åskådliggöras av två antaganden. Det bör dock påpekas att begreppet 'partipolitisering' här endast åsyftar de grupperingar som var urskiljbara i den andra kammaren.

1. tullstriderna under åren 1887-1890 delade landet i två läger: protektionister och frihandlare. Detta avsatte efter 1911 spår i röstfördelningen
2. Uppspaltningarna av andra kammarens ledamöter i partier och partifraktioner enmansvalkretsvis kom likaså efter 1911 att påverka röstfördelningen

De ovan nämnda mikro-modellerna ligger i detta arbete till grund för de empiriska avsnitten. De politiska regioner som kan härledas ur de modellbaserade 'hypoteserna' karakteriseras sålunda av termer knutna till personal i det tidigare valsystemet och partival och röstfördelning i det senare.

5. Metod och avgränsningar

Syftet med föreliggande arbete är att identifiera politiska regioner utifrån påvisbara samband mellan politiska traditioner i det tidigare majoritetsvalsystemet och röstfördelningen i det proportionella valsystemet. Ansatsen

är sålunda komparativ och perspektivet longitudinellt.

Vissa avgränsningar är dock ett måste för att ge framställningen substans. Beträffande det äldre valsyste-
met lämnas valen före tullstiden 1887 i det närmaste därhän. Valdeltagandet var under tiden 1866–1884 synnerligen hämmat. Beträffande det proportionella valsyste-
met behandlas endast andrakammarvalen 1911 och 1920. Det har i inledningen framskyttat att traditionerna un-
der 1920- och 1930-talen haft inflytande på de nutida
valen. Det faller sig därför naturligt att låta valet år
1920 stå som slutpunkt. I och med valet år 1921 tar även
en ny tid vid om man ser till det proportionella sys-
temet. Från detta år gäller allmän och lika rösträtt för
både män och kvinnor. Dessutom får valkretsindel-
ningen om 24 valkretsar detta år sitt nuvarande ut-
seende.

Avgränsningar har även gjorts i rummet. Studien om-
fattar endast landsbygdsvalkretsar i nio län: Stock-
holms, Uppsala, Östergötlands, Jönköpings, Malmö-
hus, Hallands, Skaraborgs, Gävleborgs och Västerbot-
tens län. Antalet valkretsar uppgår därför till ca 65 eller
2/5 av alla landsbygdsvalkretsar. Urvalet genomfördes
utifrån de länsvisa närings- och agrarstrukturerna. I ur-
valsöken finns sålunda sex valkretstyper representerade:
storbonde vk, småbrukar vk, industrialiserade vk,
ind. storbonde vk, ind. småbrukar vk och bolags vk.¹¹
Denna stratifiering av valkretsar torde ge framställ-
ningen acceptabel validitet.

6. Analys

Det finns redan tidigare spekulationer beträffande väl-
jarbeteenden över de båda valsyste-
men. Sten Carlsson menar att 1890-talets motsättningar mellan höger- och
vänsterorienterade regioner fick betydelse för framtiden.¹² De borgerliga partierna hade vid 1948 års and-
rakammarval majoritet i 65 av de 88 valkretsar som vid
1902 års val var klart högerinfluerade. Av de 62 vänster-
sinnade valkretsarna år 1902 uppehöll 49 en socialistisk
majoritet vid valet 1948.

Leif Lewin har i en studie om det svenska elektoratet
1887–1968 jämfört valresultaten vid tre andrakammar-
val: nyvalet 1887, kosackvalet 1928 och andrakammar-
valet 1968.¹³ Valresultaten, protektionistisk/högermajori-
tet visavi frihandelsvänlig/socialistisk majoritet, redo-
visas kartografiskt och Lewin konstaterar att

A very strong regional tradition of voting behaviour
emerges in these maps. The counties in Norrland, cen-
tral Svealand and southern Götaland exhibit a marked-
ly leftist profile in all three elections, while the densely
populated counties in eastern and central Götaland
have either a conservative or nonsocialist voting behav-
iour.

Två fundamentala ting kan sägas skilja majoritetsval-
systemet från det nuvarande. För det första var väl-
jarkåren under åren 1866–1908 mycket begränsade
och för det andra inbegrep själva majoritetsprincipen
att riksdagsmännen vid denna tid mötte sina väljare
som privatperson och inte som representant för något
politiskt parti.¹⁴

Nu kom dock väljarkåren att öka under den fyrtio-
årsperiod som majoritetssystemet bestod. Under denna
tid kunde man även skönja embryon till politiska parti-
er, vilket ibland medförde att man kunde urskilja en
viss regionalism baserade på olika stridsfrågor i kamma-
ren. Tullstriden under 1880-talet är ett exempel på en
sådan regional stridsfråga och resulterade i att landet
avskärmades i ett protektionistiskt och i ett frihandels-
vänligt läger.

Följande avsnitt avser att empiriskt studera och ana-
lysera den genomslagskraft som majoritetsvalsyste-
mets politiska traditioner fick i det proportionella valsyste-
met. Som redan aviserats koncentreras studien till två
politiska fenomen: Social mobilisering/politisk parti-
cipation och elektoral institutionalism/partipolitisering.
Sambanden valsyste-
men emellan summeras därefter i
termen politisk regionalism.

6.1 Social mobilisering/politisk participation

Som redan antytts var det under 1800-talets senare hälft
endast förunnat ett fåtal att deltaga i det politiska livet.
Av detta fåtal gjorde intill 1887 års tullval inte många
bruk av de rättigheter man hade tilldelats i och med den
nya representationsreformen. Efter detta val skedde på
många håll en avsevärd stegring av valdeltagandet, vil-
ket under denna tid var en av de viktigaste värde-
mätningarna på politisk participation.

Andrén menar att det på grund av olikheter beträffande
den ekonomiska strukturen uppstod regionala variatio-
ner om man ser till de röstberättigades antal.¹⁵ Detta är,
enligt Andrén, ett utslag av den utveckling som ägde
rum inom jordbruks- och industrisektorerna. Det tyck-
tes överlag vara så att procenttalen var låga i sådana län
där storgods omfattade en större del av arealen.

Widell anser att det inte är lätt att utreda växlingarna
i de röstberättigades antal.¹⁶ Han påpekar dock, liksom
Andrén, jordfördelningens och industrins betydelse
och lägger därtill arbetsprisernas storlek och ordentlig-
heten i fråga om skattebetalning. Under majoritets-
valens epok var den främsta orsaken till diskvalificering
av rösträtt just "häftandet av oguldna kommunutskyld-
der".

Gunnar Wallin anger ett antal faktorer som alla på-
verkade valdeltagandet fram till tullstriden.¹⁷ Som den
viktigaste orsaken till det låga valdeltagandet framställs

Tabell 1 Andel röstberättigade (RB) och andel valdeltagande (VD). Andrakammarvalen 1872, 1884, 1887A, 1899, 1908, 1911 och 1920.

Län	1872		1884		1887A		1899		1908		1911		1920	
	RB	VD	RB	VD	RB	VD	RB	VD	RB	VD	RB	VD	RB	VD
Stockholms län	4.4	17.7	5.0	21.6	4.8	43.2	5.4	29.8	8.1	53.9	18.6	45.0	19.2	50.8
Uppsala län	4.5	14.9	5.0	20.0	4.8	40.2	5.7	35.9	7.8	62.5	21.8	63.8	22.4	57.4
Östergötlands län	3.8	25.5	4.3	45.1	4.2	54.2	4.6	43.4	6.5	72.4	21.3	60.4	22.7	55.1
Jönköpings län	7.2	25.2	7.4	36.2	7.2	48.1	8.1	45.8	10.0	59.9	22.0	60.1	23.8	59.4
Malmöhus län	6.0	23.2	6.8	24.8	7.0	43.2	8.4	32.3	11.4	67.5	22.2	58.8	23.0	59.1
Hallands län	6.7	20.0	7.3	20.0	6.7	55.5	7.3	32.4	8.3	42.4	21.8	56.0	23.2	60.2
Skaraborgs län	6.3	15.2	6.9	17.2	6.3	36.1	6.7	35.7	8.0	41.8	22.6	56.7	24.0	53.4
Gävleborgs län	6.2	11.2	6.5	21.0	6.3	46.9	7.2	30.3	9.4	61.1	20.3	58.2	20.1	52.3
Västerbottens län	5.7	6.7	8.9	4.7	8.0	20.7	8.3	28.9	8.7	53.7	19.8	53.3	20.6	56.1
Hela riket	5.7	16.1	6.3	20.8	5.7	44.4	6.6	35.5	8.5	61.3	20.8	55.5	21.7	53.1

Källa: SOS – Andrakammarvalen 1872, 1884, 1887A, 1899, 1908, 1911 och 1920.

förekomsten av sk 'elektorsvalkretsar', dvs valkretsar där riksdagsrepresentanten utsågs genom medelbara eller indirekta val. I sådana valkretsar kunde inte den enskilde väljaren direkt påverka valet av riksdagsman. Han valde i stället elektorerna, vilka i sin tur utsåg riksdagsman. Wallin menar att en sådan väljare karakteriserades av en slags maktlöshet i kombination med vetskapen om att valresultatet, om han nu lät bli att rösta, ändå skulle utfalla i en önskad riktning. Vid denna tid var homogeniteten stor i landsbygdsvalkretsarna med hemmansägarna som den dominerande gruppen i såväl väljarkår som bland de utsedda elektorerna.

Det fanns, enligt Wallin, även andra omständigheter som hämmade valdeltagandet. Valen hölls ibland under skördetider vilket av naturliga skäl förhindrade mången odalman att delta. Valen kunde även hållas på olika tider i olika valkretsar och långa tider kunde även förflyta mellan elektorsvalen i en och samma valkrets. Detta innebär att väljarna ibland inte nåddes av kungörelse om valdatum och valplats förrän det var för sent och valen redan ägt rum. En ytterligare hämmande faktor var att det mestadels, för att inte säga alltid, endast fanns en vallokal i varje kommun. Detta var ett dilemma för dem, som under det senare 1800-talets föga kommunikatoriska tidevarv hade lång väg till vallokaler. Särskilt utsatta var väljarna i skärgården och i rikets nordligare områden.

Det förelåg en klar skillnad mellan valkretsar som valde direkt och de som föredrog den medelbara varianten. Röstfrekvensen var betydligt högre i det förra valsättet. Det fanns liksom en väsentlig skillnad mellan valkretsar som var omstridda och sådana där den valde satt på ett säkert mandat. Sten Carlsson har i detta sammanhang knutit an till Wallins resonemang.¹⁸

Han anser att den under omval stående riksdagsmannen i många utpräglade jordbruksvalkretsar ofta var i besittning av en så stark ställning att han inte kunde falla igenom. Valdeltagandet tenderade i en sådan situation att sjunka. När två jämbördiga parter däremot ställdes öga mot öga rusade valdeltagandet i höjden.

Leif Lewin antyder i ett av sina arbeten att det svenska folket politiskt väcktes genom tullfrågan.¹⁹ Inte minst återspeglades detta av det stigande valdeltagandet. Förutom detta anmäler Lewin ytterligare förändringar beträffande de mera institutionella rutinerna. Från och med tullvalet 1887 kan man tala om åsiktsval till den andra kammaren. Likväl kan man även från denna tid börja tala om rikspartier i en mera modern tappning.

Rösträttsfrågan kom under perioden 1980–1905 att utvecklas till ett av de viktigaste spörsmålen i svensk politik. Den bidrog även till att valdeltagandet åter kunde stegas mot de siffror som uppnåddes vid tullvalet våren 1887. Den högsta röstfrekvensen under det äldre valsystemet uppnåddes vid de sista valen år 1908. De relativt höga siffrorna kan till största delen förklaras av att de politiska partierna nu överlag använde sig av rikstäckande valorganisationer för att bearbeta väljarna på gräsrotsnivå.

Om man ser till utvecklingen under perioden 1872–1908 finner man att det nära nog över alla andrakammarval föreligger ett negativt samband mellan valmanskårens storlek och röstfrekvensen.²⁰ En kulmination inträffar runt valen 1890 och 1893. Det finns sålunda en tendens att de röstberättigade i valkretsar med begränsade elektorat skulle vara mera benägna att delta vid de allmänna valen än i valkretsar där rösträtten var olymmässigt större.

Vid en genomgång av sambanden mellan röstfrekvensen och vad som i det nästkommande avsnittet går under beteckningen 'political clientelism', dvs de sociala banden mellan den valde och dennes kommittenter, kan man likaså urskilja ett klart mönster. Valdeltagandet tenderar att sjunka i områden där den valde sitter på ett säkert mandat och erövrar större delen av de avgivna rösterna.²¹ Särskilt påtaglig är denna situation under majoritetsvalens sista två decennier.

Granskar man slutligen de stående relationerna mellan röstfrekvensen och förekomsten av valstrid mellan i första hand två huvudkonkurrenter erhålles ett, jämfört med det nyss redovisade exemplet, motsatt resultat.²² Det är tydligen så att en valstrid i högre grad sätter väljarnas sinnen i brand än i sådana fall där ingen sådan förekommer. Det bör dock tilläggas att under vissa valår är dessa situationer mindre påvisbara.

6.1.1 'Political clientelism'

Ett politiskt fenomen som skulle kunna hänföras till social mobilisering, är vad som med nutida termer går under beteckningen 'political clientelism'. Denna term inefattar enligt Duncan-Powell "the extend patron-client relationship or clientele system".²³ Duncan-Powell menar vidare att kärnan i 'political clientelism' består av tre faktorer, vilka alla definierar ett specifikt 'patron-client' förhållande. För det första utvecklas detta mellan två parter som är helt olika i social status. För det andra bygger förhållandet på ömsesidighet beträffande varor och tjänster. För det tredje vilar ett sådant förhållande till största delen på 'face-to-face contacts'.

De flesta studier kring 'political clientelism' är förlagda till kontinentens södra delar eller till utvecklingsländerna. Man brukar, som Belloni & Caciagli, tala om två slag av 'political clientelism'.²⁴ För det första har vi den 'clientelism' som kan sägas vara modern:

The new clientelism, on the other hand, rests upon organization in the most fundamental sense . . . The new clientelism is inherently tied to the modern, conservative, mass-based party. It is a clientelism deriving from, or resting upon, the judicious use of the party organization and public resources

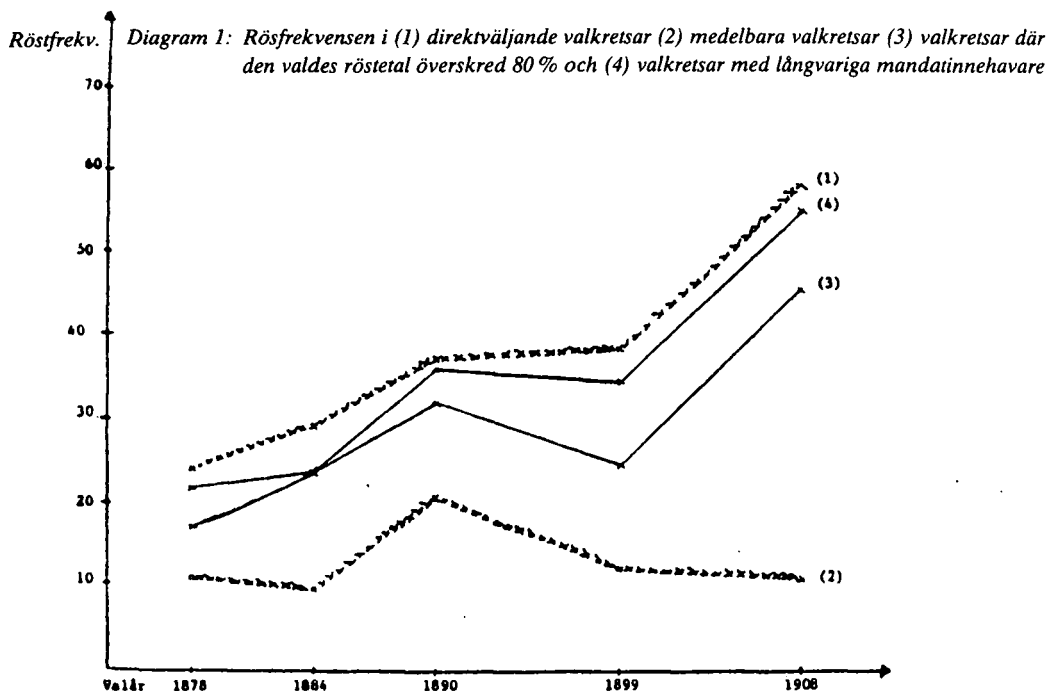
För det andra och mera relevant för denna framställning är vad som benämns som "the old clientelism". Den form av äldre 'clientelism' som, med en viss modifikation, skulle kunna sägas ha förekommit i vårt land under majoritetsvalens epok är vad Belloni & Caciagli kallar för "the clientelism of the notables".

The old clientelism . . . was the clientelism of the true notables, characterized by great inequalities between patron and client. The deference enjoyed by such notables derived from their status as aristocrats or large landowners or professionals (judges, lawyers, university professors). Their status as notables – together with the deference they received – was taken for granted by them and accepted by their followers, as an established and more or less permanent fact, unrelated to any political position that they choose to accept

Om man nu accepterar den beskrivning på den äldre 'clientelismen' som den framställts ovan, tycks det vara så att 'patron-client' förhållandet i vårt land under majoritetsvalens tid kunde ta sig uttryck på åtminstone tre olika sätt:²⁵

1. För det första var det på många håll så att de mindre besuttna rösträttsinnehavarna i någon form var ekonomiskt beroende av godsägare eller andra större jordägare. När sådana 'patroner' kandiderade till riksdagen fick de stöd av dem som var rädda om sina faktiska existens och handlade därefter. Av rädsla lät även många väljare i en sådan valkrets bli att rösta.
2. Ibland kunde större jordägare och bruksägare uppträda som en slags patriark gentemot sina väljare. I detta patriarkaliska 'patron-client' förhållande fanns ett slags familjära band. Man får dock inte glömma bort att de inbördes relationerna hela tiden var strikt markerade. Denna situation var mera vanlig i valkretsar som valde indirekt
3. Inom den grupp av riksdagsmän som rekryterades ur den egentliga allmogen fanns många som i egenskap av kunnighet, duglighet och pålitlighet införskaffat sig allmänhetens gillande. Trots att den sociala skillnaden mellan den till val stående och hans valmän i detta fall var ringa eller ingen alls utvecklades likväl många gånger ett förhållande som till det yttre starkt påminde om 'patron-client' förhållandet.

Ett antagande i detta sammanhang är nu att 'political clientelism' uppstår i tre olika valkretstyper: i medelbara valkretsar, i valkretsar där mandatinnehavaren gång efter annan återväljes och i valkretsar där den valde över tid uppvisar höga röstetal. Diagrammet nedan visar, under fem andrakammarval, röstfrekvensen i sådana valkretsar. Som jämförelse redovisas även det riksgenomsnittliga valdeltagandet under samma andrakammarval.

Förhållandena här är så att samtliga tre 'patron-client'-valkretstyper befinner sig under riksgenomsnittet. En helt igenom avvikande utveckling uppvisar den medelbara valkretstypen.²⁶ Beträffande de övriga två valkretstyperna följer dessa i stort riksgenomsnittens kronologiska stegring. Att kurvorna för dessa valkretstyper, trots den procentuella differensen dem emellan, har ett likartat förlopp svarar troligen mot att röstetalen oftast var höga för de mandatinnehavare som under en längre tid fick förnyat förtroende av sina väljare att representera valkretsen.

För att kunna undersöka sambanden mellan det äldre valsystemets lågfrekventa valkretsar och samma områden under två av de första valen enligt det proportionella systemet har utvalts nio valkretsar.²⁷ Dessa finns redovisade i tabell 2. De tre övre kretsarna använde sig av medelbara val så sent som vid andrakammarvalen 1902. De fyra nedre valkretsarna har det gemensamma att mandatinnehavaren vid utgången av 1911 års riksdag suttit i tio mandatperioder eller mera. En annan likhet, fast i mindre utsträckning, är att den valdes röstetal här ofta tenderar att vara höga. Mellangruppen är mera svårdefinierbar. I dessa två valkretsar väljs ofta riksdagsmannen med en kvalificerad majoritet. I den ena valkretsen, Lysing/Göstring, är mandatomsättningen hög, medan det i den andra, Östbo, stundtals finns riksdagsmän som sitter länge på sitt mandat.

Tabell 2. Lågfrekventa majoritetsvalkretsar: Valdeltagandet vid andrakammarvalen 1911 och 1920.

Valkretsar	VD 1911	VD 1920
Mellersta Roslag	39.8	44.1
Sthlms läns västra	37.4	49.4
Uppsala läns mellersta	56.6	56.8
Lysing/Göstring	59.6	59.2
Östbo	61.2	60.7
Uppsala läns södra	63.7	53.2
Frosta	47.7	50.6
Vemmenhög	64.4	61.0
Vartofta/Frökina	62.8	53.2
Hela riket	55.5	53.1

Källa: SOS - Andrakammarvalen, 1911, 1920

Man kan på en gång konstatera att följsamheten beträffande röstfrekvensen över de två valsystemen inte är stor. De enda lågfrekventa majoritetsvalkretsar som befinner sig under det genomsnittliga valdeltagande vid de två proportionella valen är de medelbart väljande Mellersta Roslag och Sthlms läns västra samt Frosta. Vid 1911 års val är röstfrekvensen i åtminstone de två tidigare kretsarna påfallande låg.

Valmanskårerna i de övriga valkretsarna visar vid de två undersökta andrakammarvalen 1911 och 1920 en

benägenhet att i högre grad besöka valurnorna än i riket som helhet, låt vara att några kretsar endast tangerar riksgenomsnittet vid det senare valet. I tre av de kretsar, vilka under majoritetsvalens sista decennier i stort hade en och samma riksdagsman, var valdeltagandet påfallande högt vid valet 1911. I den mikro-modell, som här ligger till grund för studiet av sambanden mellan politiska traditioner i det äldre valsyste- met och röstfördelningen i det nuvarande, bygger ett av antagandena på att 'political clientelism' leder till ett hämmat valdeltagande. Detta antagande gäller, så till vida att 'political clientelism' har operationaliserats med tillfredsställande validitet. Ser man vidare finner man att de tidigare lågfrekventa valkretsarna under de proportionella val som examinerats, uppvisar, med vissa reservationer, ett valdeltagande som ligger över eller i paritet med rikets medelvärde. Det område som faller tillbaka på beteckningen 'politisk region 1' i fig. 2 skiftar sålunda karaktär vid en jämförelse över de två valsyste- men.

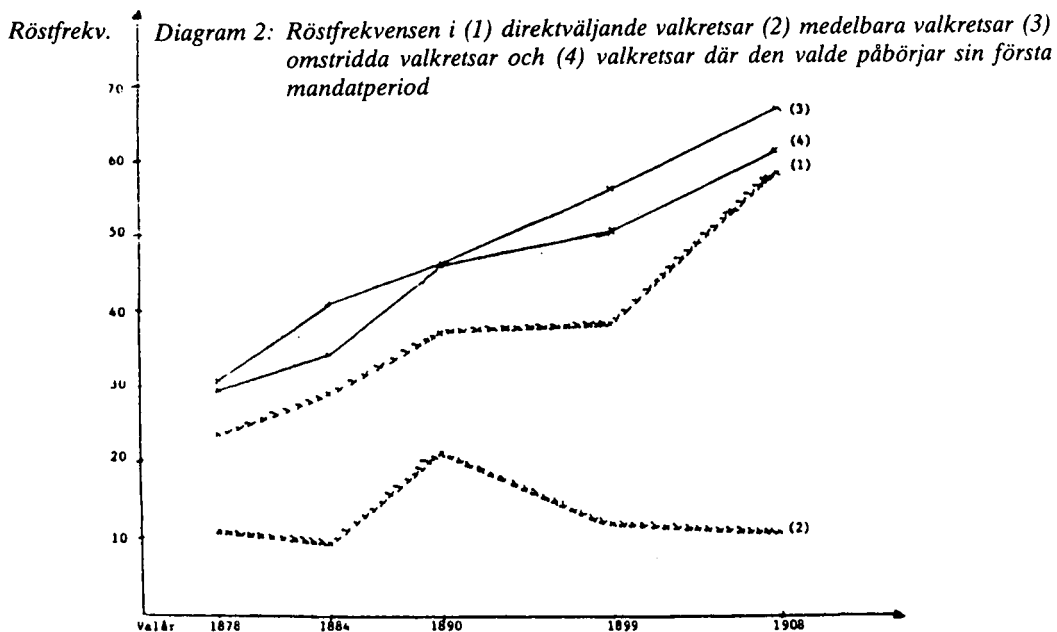
6.1.2 Valstrid

Den direkta motsatsen till 'political clientelism' är när två eller flera kandidater strider om riksdagsmandatet. Gunnar Wallin har kunnat konstatera att stor röstsplittning indikerar ett livligare valdeltagande, förutsatt att elektoratet uppnått en viss grad av politisk medvetenhet.²⁸ I Wallins framställning definieras omstridda valkretsar som valkretsar där röstetalet för den kandidat som erhö- ll de näst flesta rösterna uppgick till hälften av den valdes röstetal. Wallins undersökning omfattar andrakammarvalen från representationsreformen fram till och med år 1884.

I föreliggande arbete definieras 'valstrid' något snävare. Förutsättningen för att en valstrid skall ha utspelats i någon valkrets är att röstetalet för närmaste man skall uppgå till 70 % av den valdes röstetal. Först i detta läge accepteras förekomsten av valstrider. En anledning till denna skärpning är att valmanskårens efter tullstriden 1887 i allt högre grad blev medvetna om de aktuella politiska frågorna. Valstriderna kom därför att bli allt häftigare. Ett annat skäl är att intresset i detta arbetet mera riktas mot de valkretsar där striderna var mera intensifierade.

I diagram 2 redovisas röstfrekvensen i de valkretsar som var omstridda och i valkretsar där riksdagsmannen de undersökta valåren påbörjade sin första mandatperiod. Som jämförelse har, liksom i det föregående avsnittet, det riksgenomsnittliga valdeltagandet lagts in för både direktväljande och medelbart väljande valkretsar.

Om man jämför med riksgenomsnittet visar diagrammet nedan att valdeltagandet är betydligt livligare i de valkretsar där valstrid utspelats och där den valde riksdagsmannen påbörjar sin första mandatperiod. Det kan i detta sammanhang påpekas att kurvorna för valstrid och de påbörjade mandatperioderna endast omfattar de direktväljande valkretsarna. Detta sammanhänger med att valdeltagandet var alltför begränsat i de medelbart väljande kretsarna för att en analys i detta läge skulle vara fruktbar. Dessutom är det osäkert om man kan tala om valstrid inom det elektorskollegium som i den slutliga omgången skulle utse valkretsens representant.

Liksom i föregående avsnitt specialstuderas även här ett antal (åtta) valkretsar.²⁹ Valdeltagandet i dessa omstridda majoritetsvalkretsar vid andrakammarvalen åren 1911 och 1920 uppvisar ett otydligt mönster. Tre av de åtta kretsarna befinner sig båda valåren under riksgenomsnittet. Ett par av valkretsarna, Norunda/Örbyhus och Tveta/Vista/Mo ligger å den andra sidan betydligt över detta genomsnitt.

Tabell 3. Omstridda majoritetsvalkretsar: Valdeltagandet vid andrakammarvalen 1911 och 1920

Valkretsar	VD 1911	VD 1920
Södertörn	51.0	53.5
Norunda/Örbyhus	66.0	60.0
Björkekind	56.7	54.4
Aska	63.7	54.5
Hammarkind/Skärkind	54.2	48.3
Tveta/Vista/Mo	67.0	64.0
Skånings	58.2	58.3
V. Hälsinglands domsaga	53.5	45.5
Hela riket	55.5	53.1

Källa: SOS – Andrakammarvalen 1911, 1920

Man kan dock skönja en tendens mot att valdeltagandet i de omstridda majoritetsvalkretsarna är högre än i rikets medelvärde. Om man, med reservationer för de kretsar som uppvisar lägre röstfrekvens än detta medelvärde, tar fasta på detta faktum, skulle man kunna säga att 'politisk region 2' i den tidigare hänvisade mikro-modellen innefattar ett valdeltagande som i båda valsystemen är högre än rikets genomsnittliga röstfrekvens.

6.2 Elektoral institutionalism/partipolitisering

Den nya representationsreformen av år 1866 medförde en modernisering av det, under ståndsriksdagen, mycket konturlösa partiväsendet. Denna utveckling gäller främst den andra kammaren. Det är nämligen i denna man i egentlig mening kan tala om en utveckling av politiska partier med förankring ute i bygderna. I denna kammare bildades redan år 1867 Lantmannapartiet, vilket under den närmaste tjuoårsperioden skulle komma att dominera. Partiet omfattade i första hand de självägande bönderna, i synnerhet hemmansägare och lantbrukare, vilka i kraft av de ekonomiska valrättsbegränsningarna blivit en maktfaktor i dåtidens svenska samhälle.

Under tullstriden på 1880-talet försämrades Lantmannapartiets position som andra kammarens maktcentrum. Partiet kom under denna strid att splittras i det protektionistiska Nya Lantmannapartiet och det frihandelsvänliga Gamla Lantmannapartiet. En försoning

kom till stånd år 1895 då de båda rivaliserande lantmannagrupperna återförenades. Lantmannapartiet återvann aldrig sin forna ställning i kammaren utan drogs under de följande åren alltmera till höger.

Efter sekelskiftet var Lantmannapartiet sålunda att betrakta som ett högerparti. Oenigheten bland den andra kammarens konservativa ledamöter var dock så stor att man år 1906 bildade ytterligare ett riksdagsparti, Nationella Framstegspartiet. Dess kärna utgjordes av de moderata reformvänner som inte rymdes inom Lantmannapartiet.

Som en motvikt till Lantmannapartiets tillkomst uppstod år 1867 likaledes i den andra kammaren Nyliberala Sällskapet. Denna partibildning kom att bli den liberala politiska rörelsens föregångare. Den avlöstes under 1870- och 1880-talen av olika sk 'centrumbildningar' för att under 1890-talet komma under ett starkare organisatoriskt tryck.

Den protektionistiska valsegern hösten 1887 och den konservativa renässans som följde på denna manade till kraftsamling inom den frihandelsvänliga grupp som fanns i den andra kammaren. Denna kraftsamling utmynnade i Folkpartiet år 1895, ett parti vars huvudsakliga program baserades på successiva utvidgningar av rösträtten. För att ytterligare attrahera de moderatliberala vildar som vid årtiondets slut stod utan politisk hemvist omorganiserades Folkpartiet år 1900 till Liberala Samlingspartiet.

Under 1900-talets första årtionde växte det fram ytterligare ett riksdagsparti. Vid 1906 års riksdag konstituerade sig socialdemokratiska riksdagsgruppen som ett parti. Detta innehöll till en början endast tretton medlemmar. Efter fyra år hade denna grupp mer än fördubblats och vid den sista riksdagen enligt det gamla valsystemet räknade den socialdemokratiska gruppen 35 medlemmar.

Vid 1900-talets början fanns, om man ser till riksdagspartierna i den andra kammaren, en klar motsättning mellan höger – Lantmannapartiet och Nationella Framstegspartiet – och vänster – Liberala Samlingspartiet och Socialdemokratiska riksdagsgruppen.

6.2.1 Tullstriden

Det politiska livet i vårt land kom under 1880-talet att domineras av tullfrågan. Bakgrunden till denna, för Sverige och för framtiden så viktiga fråga, hade sitt ursprung i en då rådande internationell jordbrukskris. Denna hade uppkommit genom att de större veteodlande länderna utkonkurrerade de mindre och däribland Sverige. Tekniska framsteg och förbättrade kommunikationer medförde att vårt land nu mötte en importkonkurrens som det tycktes vara svårt att utmana. De ekonomisk-politiska verkningarna av denna kris lät

inte vänta på sig: De som drabbades av denna konkurrens, dvs de större produktionsenheterna, samlades i ett protektionistiskt läger där man förordade höjda tullar. De som inte drabbades av denna importkonkurrens slöt sig samman i en frihandelsvänlig rörelse vilken manade till kamp mot protektionisternas 'svältullar'.

Både frihandlare och protektionister kom att upprätta särskilda rikskommittéer med avsikt att organisera propagandaverksamheten och därigenom försöka påverka valmännen.³⁰ Valstriden inför 1887 års nyval kom att bli häftig och valdeltagandet rusade i höjden. Det avgörande skälet till att riksdagen upplöstes var att nationen skulle få säga sin mening huruvida man ville behålla det gamla, av liberalismen influerade handelssystemet, eller om man skulle övergå till ett nytt, huvudsakligen inriktat på tullskydd.³¹

Tullstriden har fått många eftermälen. Elis Håstad menar att det, förutom ett nytt tullsystem, även infördes ett allmänpolitiskt konservativt synsätt, vilket skulle komma att fortleva under ett par decennier.³² Leif Lewin anser att tullstriden orsakade en kris i det dåvarande politiska systemet i vårt land. Den gamla uppfattningen att riksdagsmännen representerade det svenska folket, vare sig valmännen låtit honom ta del av sina åsikter eller inte, sattes hädanefter på undantag. Lewin menar att tullstriden därför riktade en dödsstöt mot det gamla systemet med oberoende riksdagsmän. I

stället skulle framtiden komma att bjuda på allt mera stegrade demokratiseringskrav och en utbyggnad av, vad han kallar, partiväldet. Lewin menar helt enkelt att tullfrågan i sin förlängning lade grunden till det moderna partisystemet.³³

Håstad gör i sin framställning om tullstriden gällande att man med hjälp av de fördelade mandatet kan dra relativt vittgående slutsatser var tullvänner och frihandlare hade sina sympatier.³⁴ Protektionisterna var överlägsna i Mellansverige och på öarna Öland och Gotland. Frihandlarna åter stod starka i norrlandslänen samt i vissa delar av övriga landet. Striden mellan de båda intressena var ur ett regionalt perspektiv hårdast i Skåne och på västkusten.

Till skillnad mot det föregående avsnittet ser man beträffande partipolitiseringen ett mycket klart mönster. Enligt de redovisade resultaten i tabellerna nedan är det uppenbart att de protektionistiska valkretsarna ansluter flera högerväljare än de frihandelsvänliga kretsarna om man ser till andrakammarvalen 1911 och 1920.

Av intresse här är även liberalernas likvärdiga röststyrka i de båda valkretstyperna vid valet år 1911. Det är i stället det moderata partiet och SAP som uppträder som diskriminanter vid en jämförelse mellan valkretstyperna. SAP:s valmanskår är den dubbla i de frihandels-

Tabell 4. Protektionistiska och frihandelsvänliga majoritetsvalkretsar vårvalet 1887: Röstfördelningen vid andrakammarvalen 1911 och 1920

Valkretstyp	1911				1920						
	VD	H	Lib	SAP	VD	H	JR	Bf	Lib	SAP	VS
Protektionistiska (n=31)	57.1	41.2	42.7	17.8	55.4	28.3	16.7	25.1	18.5	23.6	4.0
Frihandelsvänliga (n=22)	58.0	22.7	41.5	36.7	57.3	17.0	16.0	17.0	24.2	34.5	5.4
Hela riket	55.4	22.7	68.9 ¹		53.1	24.6	8.5	10.9	23.8	25.9	7.0

¹ Fördelningen av valseldlar har icke kunnat göras för de liberala och socialdemokratiska partierna. Anledningen härtill är förekomsten av valkartell och gemensamma partibeteckningar.

Tabell 5. Korrelationsmatrix: Röstfördelningarna vid andrakammarvalen 1896, 1911 och 1920. Siffrorna () anger antalet valkretsar (Pearsons R_{xy})

	1911			1920					
	H	Lib	SAP	H	JR	Bf	Lib	SAP	VS
Protektionister 1896	.25 (35)	.26 (35)	-.43 (29)	.25 (35)	.30 (18)	-.12 (19)	.04 (35)	-.45 (34)	-.12 (29)
Moderata frihandlare 1896	-.45 (24)	.42 (24)	.31 (19)	-.03 (24)	-.44 (13)	.12 (12)	.47 (24)	.25 (22)	-.10 (18)
Vänstermän 1896	-.59 (23)	.04 (23)	.35 (21)	-.45 (23)	-.23 (13)	.18 (11)	-.18 (23)	.41 (23)	.25 (19)

vänliga kretsarna jämfört med de protektionistiska. Ett i grunden motsatt förhållande råder för det moderata partiet.

Vad beträffar andrakammarvalen 1920 är förhållande i stort desamma som vid valet nio år tidigare. De socialistiska partierna är tillsammans med den borgerliga vänstern betydligt starkare i de tidigare frihandelsvänliga kretsarna. Den politiska strukturen inom de fordom tullvänliga områdena är den motsatta.

Här är det så att högern tillsammans med bondepartierna, Jordbrukarnas Riksförbund och Bondeförbundet, är det starkare blocket.³⁵

Att döma av korrelationerna mellan röstandelarna för de under valet 1896 befintliga partibeteckningarna och röstandelarna för partierna vid valen 1911 och 1920 förstärks samhörigheten beträffande protektionister/höger och icke-protektionister/vänster. Dock kan man i matrixen, beträffande samvariationerna, notera en intressant uppspaltning. Det tycks vara så att protektionister samvarierar positivt med högern/Jordbrukarnas Riksförbund, de moderata frihandlarna likaså positivt med liberalerna och till sist vänsterväljarna återigen positivt med de socialdemokratiska och vänstersocialistiska partierna. Bondeförbundets röstandelar samvarierar även de positivt, om än svagt, med de partigrupperingar som vid valet 1896 motsatte sig tullskydd.³⁶

Tullstriderna under 1880- och 1890-talet avskärmade vårt land i huvudsakligen två läger: ett tullvänligt och ett frihandelsvänligt. De protektionistiska valkretsarna präglades ofta av en ibland från konservatism. Detta satte sina spår under det proportionella valsystemet första årtionde. I dessa valkretsar var högern och bondepartierna i majoritet. Det motsatta förhållandet rådde i de tullfientliga kretsarna. Där fanns ett moderatliberalt, ibland radikalt synsätt, vilket även kom att ge utslag under 1910-talet. De socialistiska partierna, främst då socialdemokraterna, och den borgerliga vänstern var starkare i dessa områden än i de protektionistiska.

6.2.2 Partigrupperingarna i andra kammaren vid sekelskiftet

Tullstriden anses, som redan tidigare påpekats, påverkat den framtida utvecklingen. För att ytterligare förtydliga detta kan nämnas att Per Hultquist, i en framställning om de politiska partierna under det senare 1800-talet, ser tullstriden som "en vattendelare i politiken".³⁷ Protektionismen och frihandelsåskådningen kan, enligt Hultquist, sammanflätas med andra politiska motsatspar.

Protektionismen sammankopplas med ett konservativt synsätt i vilket en positiv syn på försvarsreformerna

var tydlig, eftersom kostnaderna för dessa krävde ett behållande av tullarna. Tullskyddsivrarna såg även en utvidgning av rösträtten som ett hot mot de egna privilegierna, vilka för godsägare och andra fd högre ståndspersoner ofta var nedärva. Dessutom fanns bland protektionisterna ett nationellt patos vilket bl a gjorde sig gällande i unionsfrågan där man förordade en i många stycken kärv hållning till Norge. Frihandlarna önskade däremot en sparsamhet med försvarsutgifterna. Man ville vidare införa en mera omfattande rösträtt för att därigenom öka inflyttandet för de grupper som i regel var för ett frihandelsvänligt tullsystem: arbetare, hantverkare och lägre tjänstemän. I unionsfrågan fanns i det frihandelsvänliga lägret en långt gången sympati för unionspartnern.

Vid sekelskiftet hade de konservativa/protektionisterna och de liberala/frihandelsvänliga grupperat sig i två kontrasterande riksdagspartier: det år 1895 återförenade Lantmannapartiet resp Liberala Samlingspartiet. Nu kan man dock omedelbart tillägga att disciplinen inom de politiska partierna vid denna tid inte var vad den är i dag. Tvärtom fanns det inom båda grupperingarna rivaliserande falanger. Uppgiften i detta avsnitt är att undersöka huruvida dessa större eller mindre schatte-ringar i någon mån påverkade röstfördelningarna vid andrakammarvalen åren 1911 och 1920.

Edvard Thermaenius menar att det kring år 1900 fanns fyra eller åtminstone tre riktningar inom Lantmannapartiet. En liknande situation rådde inom Liberala Samlingspartiet, där två jämnstarka grupper stod mot varandra.³⁸ För att börja med det förstnämnda partiet fanns där en aggressivt försvarsvänlig konservativ agrargrupp (agrarkonservativa), en mera modern och positivt försvarsvänlig grupp, (moderatkonserverativa), en primitivt sparsamhetsvänlig av äldre lantmannapartityp (konservativa) och slutligen en beträffande aktiv försvarspolitik mycket skeptisk 'Gammallantmannapartistisk' grupp (moderata). Denna hade under tullstriden hyllat de frihandelsvänliga doktrinerna.

Inom det Liberala Samlingspartiet fanns endast två huvudgrupperingar. Den ena bestod av moderatliberala och försvarsvänliga medlemmar (moderatliberala). Den andra gruppen rymde stadsradikaler och norrländska lantmannarepresentanter (radikaler). Dessa hade i stor utsträckning i mitten av 1890-talet anslutit sig till det, med dåtidens politiska uppfattningar, radikala Folkpartiet.

Liksom i föregående avsnitt finns även i detta en likformighet över de två valsystemen. Högern erövrar vid andrakammarvalen åren 1911 och 1920 sina flesta röster i de förutvarande agrarkonservativa och konservativa valkretsarna. Påtagligt stark är denna röststyrka vid 1911 års val i de tidigare agrarkonservativa kretsarna.

Tabell 6. Partibeteckningar valkretsvis 1897, 1900 och 1903: Röstfördelningen vid andrakammarvalen 1911 och 1920

Valkretstyp 1896		1911				1920						
		VD	H	Lib	SAP	VD	H	JR	Bf	Lib	SAP	VS
Agrarkonservativa	(13)	57.4	47.5	38.2	15.1	56.4	32.9	18.1	24.7	17.4	20.9	3.6
Konservativa	(10)	58.8	39.6	43.7	18.5	55.9	24.0	15.9	26.2	19.8	25.1	5.5
Mod. konservativa	(6)	56.3	34.8	36.1	28.6	58.6	23.1	15.9	14.9	16.4	36.6	2.0
Moderata	(18)	56.2	21.1	47.5	38.9	56.7	18.7	14.4	24.4	26.7	33.5	4.3
Moderatliberala	(3)	57.8	17.0	43.1	39.7	50.0	11.5	-	17.3	19.9	34.9	13.0
<i>Valkretstyp 1900</i>												
Agrarkonservativa	(13)	56.3	50.5	38.5	11.6	56.6	30.6	14.2	28.9	16.6	20.5	3.2
Konservativa	(8)	62.4	37.7	44.9	16.1	57.7	31.1	14.3	17.5	24.2	22.1	4.3
Mod. konservativa	(12)	52.8	25.6	51.6	34.2	56.2	21.2	17.6	-	28.9	30.0	3.3
Moderata	(11)	57.0	26.2	43.4	36.7	55.8	19.5	12.0	30.8	19.1	33.4	2.8
Moderatliberala	(6)	61.1	24.8	39.3	35.8	55.1	17.5	18.2	17.6	18.7	32.7	10.5
Radikala	(1)	64.3	25.3	22.0	52.5	64.0	6.6	30.3	-	5.1	58.0	-
<i>Valkretstyp 1903</i>												
Konservativa	(19)	58.3	47.4	39.3	13.2	57.1	31.2	13.2	25.7	18.6	21.0	3.5
Mod. konservativa	(12)	54.8	27.5	47.0	33.7	56.4	22.0	17.9	-	26.1	32.0	3.2
Moderata	(11)	57.6	29.7	42.6	33.4	56.4	23.9	12.0	27.6	19.4	30.7	2.8
Moderatliberala	(7)	57.6	18.4	45.5	41.4	53.7	12.3	18.4	16.6	21.9	34.4	10.2
Radikala	(3)	62.5	22.1	39.3	38.6	57.9	11.2	-	26.3	16.6	37.7	7.5
Hela riket		55.5	30.9	68.9 ¹		53.1	24.6	8.5	10.9	23.8	35.9	7.0

¹ se Tabell 4

Liberalerna har vid de båda proportionella valen sina största framgångar i de forna moderatkonservativa, moderata och moderatliberala valkretsarna. Det förefaller vara så att liberalerna samlar de flesta rösterna i de valkretsar som betecknas som moderatliberala.

Socialdemokraterna hämtar i första hand sitt väljarstöd i de äldre moderatliberala och radikala valkretsarna. Man kan notera en skarp polarisering (höger/JR – SAP) i den enda radikala valkretsen år 1903. Det finns vid 1920 års val en tendens mot att SAP:s röster i de tidigare moderatkonservativa kretsarna ökar gentemot de övriga valkretstyperna vid de tre majoritetsval som undersökts.

För bondepartierna är mönstret splittrat. Bondeförbundet tycks emellertid attrahera flera valmän i de fordom (agrar-)konservativa valkretsarna än i de övriga. För Jordbrukarnas Riksförbund är fördelningen över de olika valkretstyperna synnerligen jämn, med undantag för den nämnda polariserade radikala valkretsen vid 1903 års val.

Beträffande röstfrekvensen kan man även här notera något av en polarisering. Det högsta valdeltagandet finns i de (agrar-)konservativa och radikala valkretsarna. Påfallande högt är denna participation i den valkrets där Socialdemokratiska Arbetarepartiet och Jordbrukarnas Riksförbund tycks ha dominerat valrörelsen.

Det finns vid en jämförelsen mellan de befintliga valkretstyperna kring sekelskiftet och valresultaten åren 1911 och 1920 en klart skönjbar likformighet. Där man finner konservativa valkretsar åren 1896, 1900 och 1903, där erövrar högern sina flesta röster vid de genomgångna andrakammarvalen. Detta gäller till vissa delar även för Bondeförbundet. De tidigare moderata valkretsarna utgör i detta sammanhang ett slags gränsområde där höger och vänster på sina håll möts. Sålunda hämtar både Bondeförbundet och den borgerliga vänstern i dessa områden många väljare. Socialdemokraterna hämtar företrädesvis sina väljare från de vid sekelskiftet existerande radikala och moderatliberala valkretsarna medan vänstersocialisterna ojämförbart rekryterar sina väljare ur de vid sekelskiftet stående moderat-liberala valkretsarna.

6.3 Ekonomisk utveckling, social mobilisering och elektoral institutionalism

I den generella förklaringsmodell som skisserades i avsnitt 4 förutsattes den ekonomiska utvecklingen styra social mobilisering och elektoral institutionalism. I olika uttrycksätt översattes sedan dessa två variabler till politisk participation resp. partipolitisering.

Den ekonomiska utvecklingen under majoritetsvalen tog sig i uttryck på ett flertal olika sätt. Det kanske mest

fundamentala var att 'medborgarrätt heter pengar', dvs det krävdes en viss inkomst för att få delta vid de allmänna valen. Inkomsten kan sägas vara avhängig den näringsstrukturella utvecklingen, vilken denna tid främst karakteriserades av en stigande industriell expansion. Den industriella tillväxten plöjde efter hand djupa fåror i det agrarsamhälle, där bondedominansen i valkretsarna på många håll var total. Tullfrågan är ytterligare ett exempel på ekonomisk utveckling, denna gång som ett yttre hot mot den inhemska spannmålsproduktionen.

I tabellerna 7 och 8 redovisas den ekonomiska utvecklingen i de valkretsar som ligger till grund för de empiriska undersökningarna i de föregående avsnitten. Indikationer på ekonomisk utveckling är här inställningen i tullfrågan åren 1887 och 1896, valrätt/rösträtt år 1902 och av agrar/näringsstruktur för samma år.³⁹ Som framgår av tabell 7 undersöks beträffande mobiliseringsvalkretsarna även agrar/näringsstruktur för år 1890. Likaså kan påpekas att tullstriden i denna kontext betraktas som en ekonomisk dimension; i andra sammanhang har den uttryckts i partipolitiska termer. Denna tudelning av tullfrågan beror på att tullpartierna inledningsvis endast replierade till denna ekonomiska stridsfråga. Ur tabell 7 kan man nu dra följande slutsatser:

1. De valkretsar som i olika former präglades av 'political clientelism' skiljer sig väsentligen endast agrar- och näringsstrukturellt från de valkretsar som här betraktats som omstridda. I de sistnämnda kretsarna har industrialiseringsprocessen nått betydligt längre än i de förra. I de lågfrekventa valkretsarna dominerar storbönderna. Om dessa antaganden nu håller streck skulle det betyda att valdeltagandet är livligare i de mera industrialiserade valkretsarna.

För att övergå till de valkretstyper som sammanfattar de olika grupperna inom Lantmannapartiet och Liberala Samlingspartiet har dessa slagits samman till tre större enheter: en höger-, en center- och en vänstergrupp. Om dessa kan sägas följande:

1. De agrarkonservativa/konservativa valkretsarna omfattar till större delen protektionistiska storbond- och småbrukarvalkretsar där elektoratets relativa storlek snarare befinner sig under riksgenomsnittet än ovan detsamma.
2. De moderatkonservativa/moderata valkretsarna är till synes i tullfrågan heterogena; i dessa, både protektionistiska och frihandelsvänliga kretsar, finns liksom i det föregående fallet, i första hand småbrukar- och storbondemajoriteter, denna gång med

Tabell 7. Ekonomisk utveckling och social mobilisering: 'Political clientelism' och valstrid

Valkretstyper	Inställning i tullfrågan		Valrätt 1902 ($\bar{x} = 7.0$)	Agrar- och näringsstruktur 1890 1902	
	1887	1896			
'Political clientelism' (n=9)	7 P 2 FH	7 P 2 FH	4 > \bar{x} 5 < \bar{x}	8 SB; 1 sbr	6 SB; 1 sbr 2 IndSB;
Valstrid (n=8)	7 P 1 FH	5 P 3 FH	3 > \bar{x} 5 < \bar{x}	4 SB; 2 IndSB	3 SB; 3 Ind 2 IndSB/sbr

P=protektionistisk; FH=frihandelsvänlig; SB=storbondervalrets; sbr=småbrukarvalrets; Ind=industrialiserad valrets; IndSB=ind storbondervalrets; Ind/sbr=ind småbrukarvalrets; övr=övriga

Tabell 8. Ekonomisk utveckling och partipolitisering: Partigrupperingarna vid sekelskiftet

Valkretstyper 1894-1903	Inställning i tullfrågan		Valrätt 1902 ($\bar{x} = 7.0$)	Agrar- och näringsstruktur 1902
	1887	1896		
Agrarkonservativa/ Konservativa (n=22)	19 P 3 FH	21 P 1 FH	8 > \bar{x} 12 < \bar{x}	12 SB; 6 sbr; 4 övr
Moderatkonservativa/ Moderata (n=23)	10 P 13 FH	10 P 13 FH	14 > \bar{x} 9 < \bar{x}	8 sbr; 7 SB; 5 indSB; 3 övr
Moderatliberala/ Radikala (n=14)	3 P 11 FH	2 P 12 FH	10 > \bar{x} 4 < \bar{x}	7 Ind; 4 IndSB/sbr; 3 övr

P=protektionistisk; FH=frihandelsvänlig; SB=storbondervalrets; sbr=småbrukarvalrets; Ind=industrialiserad valrets; Ind/SB=ind storbondervalrets; Ind/sbr=ind småbrukarvalrets; övr=övriga

småbrukarna som de dominerande. Vad beträffar valrätten överskrider en majoritet av valkretsarna rikets medelvärde. Slutligen kan man även skönja en begynnande industrialisering.

3. De moderatliberala/radikala valkretsarna utgörs här av främst frihandelsvänliga kretsar, där industrialiseringsprocessen redan nått långt eller där den står under tillväxt. I större delen av 'vänsterkretsarna' är rösträtten mera utbredd än i riket som helhet.

Utan att villfara alltför mycket med vad sanningen erfordrar kan man säga att tabellerna å föregående sida visar åtminstone fyra viktiga samhällsprcesser. Först och främst visar tabellerna som helhet en skönjbar övergång från det traditionella agrarsamhället till det mera pre-moderna industrisamhället. I denna övergångsfas markerar industritillväxten tydligt sin existens i valmanskårerna. I allt högre grad passerar de röstberättigade cencusstrecken i de mer eller mindre industrialiserade kretsarna.

Vidare tycks de partigrupperingar som här har varit uppe till diskussion börja gruppera sig efter den numera så välkända höger/vänsterskalan. I de valkretsar där storbönderna var i majoritet valde man i större utsträckning konservativa riksdagsmän, medan man i industrialiserade och halvindustrialiserade områden föredrar moderatliberala eller radikala representanter.

Slutligen kan även påpekas tullstridens framgent statistiska karaktär. Där man hyllade devisen 'Sverige åt svenskarna' år 1887 hyllar man samma princip tio år senare. En liknande utveckling kännetecknar de tullfientliga. Där kampen år 1887 stod hård mot 'svältullarna' var situationen en liknande år 1896.

7. Politiska regioner: kontinuitet och förändring

Uppgiften i detta arbete har varit att undersöka hurvida de politiska kulturer och traditioner, vilka växte fram under det äldre majoritetsvals-systemet, kan uppfattas som determinanter till det elektoral utfallet under det proportionella vals-systemets första årtionde. De samband som erhålles vid en sådan undersökning skulle kunna binda ihop de båda tidsperioderna och genereras till områden med en likartad politisk struktur.

Studierna har koncentrerats till två politiska processer: social mobilisering uttryckt i politisk participation och elektoral institutionalisering, här i form av partipolitiserings. Båda dessa processer anses vara avhängiga den rådande ekonomiska strukturen.

Röstfrekvensen i det äldre vals-systemet varierade stundtals markant. Ansatsen för en analys av denna röstfrekvens har i detta sammanhang tagits utifrån (1) ett specifikt förhållande mellan den valde och hans väljare (political clientelism) och (2) en situation där två

jämbördiga motståndare strider om mandatet (valstrid). Röstfrekvensen i sådana valkretsar under majoritetsvalen har därefter jämförts med röstfrekvensen under de genomgångna valen i det senare vals-systemet. Följande resultat har erhållits:

- (1) 'political clientelism' – *förändring*: Valdeltagandet i de lågfrekventa 'patron client'-valkretsarna går inte igen i det proportionella vals-systemet. Det finns i stället i dessa kretsar en utveckling mot att valdeltagandet i det senare vals-systemet är högre än riksgenomsnittet
- (2) valstrid – *kontinuitet*: Med några smärre avvikelser gäller att de omstridda kretsar som undersökts uppvisar siffror som är högre än det riksgenomsnittliga valdeltagandet.

Varför då denna förändring i de tidigare lågfrekventa valkretsarna. Svaret är de nykonstituerade riksorganisationernas preparering av valmanskåren samt den utvidgade rösträtten från och med 1911 års andrakammarval. Tidigare kunde det gå till så att ingen valrörelse organiserades i valkretsarna, inte ens valmöten var på sina håll vanliga. Detta gällde särskilt för de valkretsar där riksdagsmannen eller kandidaten var säker på sitt mandat.

Partipolitiseringsen studerades i form av (3) tullstriden 1887 och (4) de olika partigrupperingarna inom de rivaliserande riksdagspartierna, Lantmannapartiet och Liberala Samlingspartiet, vid sekelskiftet. I båda dessa fall finns i stort entydiga mönster:

- (3) tullstriden 1887 – *kontinuitet*: I de valkretsar som domineras av protektionister (konservativa) år 1887 uppvisar högern, vid valen 1911 och 1920, ett högre röstetal än i de frihandelsvänliga kretsarna. I dessa mera liberala kretsar råder ett motsatt förhållande. De socialistiska partierna och den borgerliga vänstern är här starkare än i de tullvänliga kretsarna
- (4) partigrupperingarna kring år 1900 – *kontinuitet*: I de äldre agrarkonservativa/konservativa valkretsarna dominerar högern och bondepartierna vid valen 1911/1920 och i de äldre moderatliberala och radikala valkretsarna hämtar de socialistiska sitt största stöd. Dessutom finns något av en 'mellangrupp' bestående av moderatkonservativa/moderata valkretsar där liberalerna uppvisar de högsta valsiffrorna åren 1911 och 1920

Det skulle sålunda föreligga kontinuitet i tre fall av fyra vid studiet av samband mellan politisk kultur och tradition under tiden fram till 1908 och röstfördelningen vid valen 1911 och 1920. Därmed skulle olika politiska re-

gioner över dessa valsysteM nu kunna identifieras. Vid en sådan regionalisering inräknas även effekterna av den ekonomiska utveckling som redovisades i det föregående kapitlet. Som ett apropå bör man här lägga på minnet att det, vid en regionalisering som denna, inte finns någon regel utan undantag.

Tre regiontyper framträder, varav två med tydligare konturer än den tredje. De två mera framträdande politiska regionerna kan även sägas vara varandras motsatser. Under majoritetsvalen bestod *den ena regionen* av protektionistiska och konservativa storbondevalkretsar, där det fanns inslag av 'political clientelism'. Denna region uppvisade vid valen 1911 och 1920 en högermajoritet, då med förbehållet att bondepartierna räknas till den politiska högern. I detta område befinner sig valrätten snarare under riksgenomsnittet.

Den andra regiontypen är i stort den förnas motsats. I detta område har industrialiseringen nått betydligt längre. Den mest förekommande valkretstypen är moderatliberal eller radikal och präglas av en fientlig inställning till skyddstullar. Efter proportionalismens genombrott införskaffar sig de socialistiska partierna här styrkefästen. Valmanskårerna befinner sig här hellre ovan riksgenomsnittet om man ser till valrätten. I denna regiontyp förekommer valstrider under majoritetsepo-

En tredje mera konturlös politisk region utgörs av vad som i avsnitt 6.2 ovan karakteriserades som ett 'gränsland' mellan höger och vänster. Beträffande tullstriden är denna regiontyp heterogen: det finns både moderat-konservativa protektionistiska valkretsar och moderata frihandelsvänliga valkretsar. I detta område finns liksom ett större inslag av småbrukarvalkretsar och halvindustrialiserade storbondevalkretsar. Här erövrar liberalerna vid andrakammarvalen 1911 och 1920 sina flesta röster om man jämför med de två tidigare regionerna. Eftersom området är en slags buffertzonen mellan höger och vänster finns här av naturliga skäl även i vissa kretsar såväl konservativa som socialistiska majoriteter.

För att ytterligare belysa skillnaderna mellan dessa tre regioner kan man hänvisa till de valkarteller som förekom vid 1920 års andrakammarval. Högern samverkade med bondepartierna i hälften av de 50 landsbygdsvalkretsarna. Motsvarande siffror för bondepartierna var, JR(29) och Bf(18), företrädesvis sinsemellan eller med högern. Socialdemokrater och vänstersocialister gick under samma partibeteckning i sexton kretsar. I endast sex valkretsar deltog liberalerna i valkarteller, därav i fem med SAP.

Sammanfattningsvis kan man säga att de tre regionty-

per som här har redovisats och som spänner över både det äldre majoritetsvalsysteM i enmansvalkretsar och det proportionella valsysteM i större flermansvalkretsar speglar moderniseringen av det svenska samhället. Denna moderniseringsprocess omfattar främst en övergång från det traditionella agrarsamhället med dess familjebaserade självhushåll till ett mera industrialiserat modernt samhälle integrerat i den kapitalistiska marknadsekonomin. Inte minst visar den censusbestämda valrätten på en sådan utveckling.

Den första regiontypen, 'högerregionen', representerar det äldre agrarsamhället. I dessa bondebygder biter sig konservatismen fast. I den tredje regiontypen, 'centerregionen', pågår en moderniseringsprocess mot industrisamhället, därav regionens i många drag, tvehövdade utseende. Den andra regionen, 'vänsterregionen', står modell för industrialismens frammarsch i det svenska samhället. I dessa områden skördar den 'nya' läran, socialismen, stora framgångar.

Det finns mycket som talar för att den ekonomiska utvecklingen i ett samhälle som vårt styr de politiska processerna. Som framgått av detta arbete anpassar sig både politisk participation och partipolisering till de ekonomiska förhållandena. Särskilt påtagligt torde denna situation ha varit under moderniseringsprocessen.

Yngve Mohlin

Noter

- ¹ se Muir, R (1981), *Modern Political Geography*, London: The Macmillan Press.
- ² ibid.
- ³ Ricknell, L (1976), *Politiska regioner: Studier i regionaliseringsproblematik*, Umeå: Statsvetenskapliga inst s33.
- ⁴ Beer, S (1974), *Modern Political Development*, New York: Random House s 59.
- ⁵ Almond, G & Powell, B (1966), *Comparative Politics: A Developmental Approach*, USA: Little, Brown and Company s23.
- ⁶ Huntington, S (1968), *Political Order in Changing Societies*, New York/London: Yale Univ. Press ss34-35.
- ⁷ Huntington, S (1965), "Political Development and Political Decay" *World Politics XVII (1965)* s338.
- ⁸ Deutsch, K (1961), "Social Mobilization and Political Development" *American Political Science Review* 55 (1961) s 493 ff, cit s 500.
- ⁹ Rokkan, S (1970), *Citizens - Elections - Parties*, Oslo: Universitetsforlaget s 148.
- ¹⁰ Przeworski, A (1975), "Institutionalization of Voting Patterns or Its Mobilization the Source of Decay" *American Political Science Review* 69 (1975) s 51.

- ¹¹ Valkretstyperna är hämtade ur Carlsson, S (1953), *Lantmannapolitiken och industrialismen*: Partigrupperingar och opinionsförskjutningar i svensk politik 1890–1902, Sthlm: Lantbruksförbundet ss 421–429.
- ¹² Carlsson (1953) s 35.
- ¹³ Lewin, L – Jansson, B – Sörbom, D (1972), *The Swedish Electorate 1887–1968*, Sthlm: Almquist & Wiksell s 193.
- ¹⁴ Carlsson (1953) s 35.
- ¹⁵ Andréén, G (1937), Tvåkamarsystemets tillkomst och utveckling, *Sveriges Riksdag band IX*, Stockholm s 208.
- ¹⁶ Widell, L (1909), ”Valen till den andra kammaren åren 1866–1908” *Statsvetenskaplig Tidskrift 12 (1909)* s 10.
- ¹⁷ Wallin, G (1961), *Valrörelser och valresultat: Andrakammarvalen i Sverige 1866–1884*, Stockholm s 384 ff.
- ¹⁸ Carlsson (1953) s 23.
- ¹⁹ Lewin, L (1984), *Ideologi och strategi: Svensk politik under 100 år*, Stockholm: Norstedts s 38.
- ²⁰ Valmanskärens storlek valkretsvis beräknades som
$$\frac{\text{antal röstberättigade}}{\text{total befolkning}} \times 100$$
 Valdeltagandet beräknades som
$$\frac{\text{antal i valet deltagande}}{\text{antal röstberättigade}} \times 100$$
 Korrelationen mellan valmanskärens storlek och valdeltagandet var år 1884 –.55 – år 1890 –.58 och år 1893 –.57 (N=27, 32, 44)
- ²¹ 'Political clientelism' beräknades som
$$\frac{\text{antal röster för den valde}}{\text{antal i valet deltagande}} \times 100$$
 Korrelationerna mellan valdeltagandet och 'political clientelism' var år 1896 –.60 – år 1899 –.61 – år 1902 och år 1905 –.43 (N=44, 44, 50, 50)
- ²² Valstrid beräknades som
$$\frac{\text{antal röster för närmaste man}}{\text{antal röster för den valde}} \times 100$$
 Korrelationerna mellan valdeltagandet och valstrid var år 1894 .72 – år 1899 .72 och år 1908 .59 (N=27, 44, 50) (Samtliga korr Pearsons R_{xy})
- ²³ Duncan-Powell, J (1970), "Peasant Society and Clientelism Politics" *American Political Science Review 64 (1970)* s 412.
- ²⁴ Caciagli, M & Belloni, F (1981), "The New Clientelism in Southern Italy: The Christian Democratic Party in Catania", Eisenstadt, S & Lemarchand, R (1981), *Political Clientelism, Patronage and Development*, London: Sage s 36–37.
- ²⁵ Ur Wallins (1961) och Carlssons (1953) framställningar kan man urskilja företrädare för de 'patrons' som fanns i vårt land. Den första typen får representeras av godsägaren och greven Arvid Posse, Herrestads/Ljunits valkrets i Malmöhus län. Wallin citerar här (s 127) Göteborgs-Posten, där man noterar att Posse var en stor jordägare till många av de röstberättigade stod i ekonomiskt beroendeskop. Som modell för den andra typen står bla godsägaren Erik Åkerlund, Mellersta Roslags valkrets, Stockholms län. Enligt Carlsson (s 38) brukade Åkerlund efter valförrättningarna inbjuda de väljande elektorererna på middag, där tal utväxlades och stämningen var gemyttlig. Som representanter för den mera folkliga 'patron'-typen kan nämnas Carl Persson i Stallerhult, Vartofta/Frökinds valkrets, Skaraborgs län och Hans Andersson i Nöbbelöf, Malmöhus län. Båda representerade sina valkretsar under 25–30 år. De kom att under 1900-talets första decennium spela en stor roll inom den konservativa partipolitiken.
- ²⁶ I detta sammanhang kan nämnas att vid det sista valet enligt majoritetsprincipen år 1908 existerade endast en (1) medelbart väljande valkrets. I de medelbara kretsarna förde både riksdagsmännen och deras väljare efter tullvalet år 1887 en till synes slumrande tillvaro.
- ²⁷ Urvalet av valkretsar ingår i de flesta fall, undantaget de medelbart väljande kretsarna, i kurvan 'valkretsar' där den valdes röstetal överskred 80 % i diagram 1.
- ²⁸ Wallin (1961) s 392.
- ²⁹ I de valkretsar som medtagits i tabell 3 och diagram 2 har valstrid utkämpats minst 3 ggr under perioden 1890–1908. Valstrid har då definierats i enlighet med framställningen på sidan 15.
- ³⁰ För protektionisterna verkade organisationen Svenska arbetets vänner och för de frihandelsvänliga. Föreningen emot livsmedelstullar, båda organisationerna bildade omkring 1885–86. Ur Svenska arbetets vänner rekonstruerades Fosterländska förbundet år 1893. Ytterligare en propagandaorganisation var Sveriges Agrar- och Lantmannaförbund år 1895. Samtliga dessa organisationstyper kan till sin läggning sägas vara av rikspartityp.
- ³¹ Nyvalet våren 1887 kan om man så vill betraktas som den första folkomröstningen i vårt land. Man brukar även påpeka att den frihandelsvänliga regering som satt fram till höstvalet samma år var den första regering med utgångspunkter i vad vi numera menar med parlamentarism, dvs folkviljan får råda.
- ³² Håstad, E (1941), "Tullstridens val och folkmeningen" *Skrifter utg. av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala XII*, Uppsala och Sthlm s 105.
- ³³ Lewin 81984) s 69.
- ³⁴ Håstad (1941) s 111.
- ³⁵ Av tekniska skäl adderar procentenheterna för partierna här till över 100. Detta beror på att bondepartierna, Jordbrukarnas Riksförbund och Bondeförbundet, oftast uppträdde i skilda valkretsar. Där Bondeförbundet gick fram till val, lyste Riksförbundet med sin frånvaro och vice versa. Röststyrkan för bondepartierna redovisas i tabell 4 sålunda för de valkretsar inom respektive valkretstyp där partierna deltog vid valet 1920.
- ³⁶ Följande regiontyper över tiden 1896 – 1920 är tänkbara:
 Protektionister 1896 – Högern, Riksförbundet
 Moderata Frihand. 1896 – Liberaler
 Vänstern 1896 – SAP, Vänstersocialister

³⁷ Hultquist, P (1964), "Sverige" *Problemer i Nordisk Historieforskning: Rapporter til det nordiska historikermøte i Bergen 1964*, Bergen: Universitetsforlaget ss 160–162.

³⁸ Thermanius, E (1935), *Riksdagspartierna, Sveriges Riksdag XVII*, Stockholm s 167.

Sekelskiftets andrakammarrepresentanter kan enligt Thermanius (1935) och Carlsson (1953) indelas i följande kategorier:

1. *Agrarkonservativa*: Övertygade protektionister och nationalisterna. Visade ofta en hård attityd mot Norge och var unionens bevarande. Motstånd mot socialistiska idéer och facklig verksamhet, för Åkarslagen. Representerar vad man brukar kalla den s k 'ultrakonservatismen'.

2. *Konservativa*: Kärnan inom det protektionistiska Nya Lantmannapartiet. Representanter för lantmannakonservatismen, vilken var försvarvänlig. Dock förespråkade man ibland sparsamhet med statens medel. I rösträttsfrågan var man återhållsam.

3. *Moderatkonservativa*: De moderatkonservativa var inte ultraprotektionister. De tog avstånd från den rena förstakammarkonservatismen som förespråkades av de agrarkonservativa. De var ofta försvarsvänliga och delade inte lantmännens annars vanliga skepsis mot förändringar beträffande rösträttscensus. I dess led fanns även protektionistiska stadsbor.

4. *Moderata*: Det Gamla Lantmannapartiet. Moderata reformvänner. Ett gyllene moderat krav var det alltid återkommande kravet på sparsamhet med de statliga penningresurserna. De moderata kom att bli kärnan i det Nationella Samlingspartiet, vilket verkade i AK under åren 1906–1911.

5. *Moderatliberala*: Dessa befann sig i det gränsområdet där det gamla bondesamhället mötte det industriella. De var klart frihandelsvänliga. De brukar betraktas som lantliberaler, även om många ännu inte brutit sig ur den gamla lantmannaideologins gravitation.

6. *Radikala*: De var anhängare av allmän rösträtt och av den 1890 bildade organisationen Sveriges allmänna rösträttsförbund. Man motsatte sig regeringens försvarsaskanden och krävde en försönlig hållning mot Norge. Man förespråkade också en starkare socialpolitisk reformvilja.

Valkretsbezeichnungarna har i detta arbete hämtats från Carlsson (1953) s 421–429

³⁹ Beteckningar på agrar- och näringsstruktur har likaså hämtats från Carlsson (1953) s 19.

Storbonde vk = 75 % jordbrukare med ett större inslag av större jordbrukare

Småbrukar vk = 75 %

Industrivalkrets = de icke-jordbrukande väljarna i majoritet

Ind. storb. vk = 50–75 % jordbrukarmaj. i övrigt storb. vk

Ind. sbr. vk = 50–75 % jordbrukarmaj. i övrigt sbr. vk

Valet 1988.

En förutsägelse av valresultatet utifrån den ekonomiska utvecklingen.*

Förutsägelser av valresultat

I USA har det blivit vanligt att valutgången spås med hjälp av opinionsmätningar som företas relativt lång tid före valen. Vanligen utgår man då från presidentens popularitet men också ekonomiska faktorer har utnyttjats.

Vad beträffar de svenska valresultaten har det inte förekommit några tidiga förutsägelser utan det enda som funnits är de opinionsmätningar som företas dagarna före valen. Esaiasson och Gilljam (1986) har emellertid presenterat en modell för hur resultaten i opinionsmätningar kan användas för att förutsäga valresultatet för s och vpk. En första test på denna modells förutsägelser kan vi få vid 1988 års val.

Det är också möjligt att använda de resultat som jag kommit fram till rörande valresultatens samband med den ekonomiska utvecklingen (se uppsatsen i detta nummer av *Statsvetenskaplig Tidskrift*) för att förutspå valresultaten i Sverige.

Mughan (1987) jämför förutsägelser baserade just på ekonomins utveckling mot tidigare valresultat och opinionsmätningarna precis före valet som prediktionsinstrument. Ekonomin befinner sig här vara utgångspunkten för den bästa förutsägelsen av resultaten i de brittiska valen.

Höstens val

Vilka slutsatser kan vi då dra av sambanden mellan ekonomisk utveckling och valresultat för hur det skall gå i höstens val? Ja, det är lite tidigt. Vi vet ju inte riktigt hur ekonomin kommer att utvecklas under 1988. Ännu finns bara prognoser för ekonomins utveckling.

Jag kommer ändå att göra ett försök. Framförallt skall jag koncentrera mig på inflationen och arbetslösheten. Det var ju dessa två faktorer som visade signifikanta samband med regeringspartiets valresultat.

Några av de viktigaste ekonomiska experterna har i sina senaste prognoser under våren spått att inflationen skulle utveckla sig så här: